כתובת ביוונית מתל אשדוד

וסיליוס צפיריס

בחפירת הצלה שנערכה למרגלות תל אשדוד (ר׳ גודוביץ, כרך זה) נחשף שטיח פסיפס ובו כתובת יוונית שזו לשונה:

1. ΧΜΓ
2. ΕΠΙΤΟΥΘΕΟΦΙΛϛΑΒ
3. ΒΑ...ΑΝΠΡΕϹΒϛΚ
4. ΗΓ...ΕΓΕΝΕΤΟΕΚΘΕΜΕ
5. ΗΛΗΝΟϹϹΥΝΤΩΜΟΝΑϹΤϛ
6. ΕΓΡΑΦΗΜΗΝΙΔΕϹΙΩ
7. ΓΙΝΔϛΙΕΤΟΥϹΛΤ

1. Χ(ριστός) Μ(αρίας) Γ(έννα)
2. Ἐπί τοῦ θεοφιλ(εστάτου) ἀβ–
3. βά [Ἰω]άν[νου], πρεσβ(υτέρου) κ(αί)
4. ἡγ[ουμένου], ἐγένετο ἐκθεμε(λίων)
5. ἡ ληνός σύν τῷ μοναστ(ηρίῳ)
6. Ἐγράφη μηνί Δεσίῳ
7. 3, Ἰνδ(ικτιῶνος) 10, ἔτους 330

תרגום:
משיח יליד מריה
בזמנו של אהוב האל, אבא יואניס הכהן וראש המנזר, הוקמה (נעשתה) מן היסוד הגת יחד עם המנזר. נכתב בשלושה בחודש דסיוס, אינדיקציה עשר של שנת 330.

זוהי כתובת הקדשה טיפוסית (איור 1), המספרת על בניית גת (ληνός) ומנזר (μοναστήριον) בזמנו של אב וראש מנזר, ששמו היה כנראה יואניס. הכתובת נמצאת בתוך מדליון עגול מוקף מסגרת רבועה. היא משתרעת על שבע שורות אופקיות המורכבות מאבני פסיפס אדומות. הכתב אובאלי ברובו, פרט לאותיות אחדות הכתובות בכתב מרובע. האותיות סימטריות וצבען שחור. הכתובת כתובה ללא שגיאות כתיב, פרט למילה Δέσιος הנכתבת כך לעתים אף שבדרך כלל נכתבת Δαίσιος.

השיטה של קיצור המילים, כפי שהיא מופיעה בכתובת זו, מקובלת באפיגרפיה הנוצרית־ביזנטית: הסימן ϛ, האות המורמת והקו האלכסוני הקצר המחובר לאות האחרונה של המילה המקוצרת. מעניין שהקו האופקי הנכתב בדרך כלל מעל ׳נומינה סקרה׳ (Nomina Sacra), כמו ΧΜΓ או מעל קיצורים מקובלים כמו ΙΝΔ, אינו מופיע כאן.

בראש הכתובת מופיע צרוף של שלוש אותיות יווניות ΧΜΓ ומשני צדיו צלב ועלה קיסוס. לצרוף אותיות זה פירושים שונים באפיגרפיה הנוצרית הקדומה, שהמקובל ביותר הוא Χριστός Μαρίας Γέννα — משיח, יליד מרים (Avi-Yona 1942:111). התואר θεοφιλέστατος, אהוב האל, הוענק לכל אנשי הכהונה (Kaufman 1917:63). בכתובת זו הוא מוענק לכהן (πρεσβύτερος).

המונח ἀββᾶς מקורו במילה הארמית אבא/אב. לתואר זה יש משמעות תפקודית והוא מוענק בדרך כלל לנזירים בעלי תפקידים בכירים כמו ראש מנזר, כמו בכתובת זו, או למדריכים רוחניים. עם זאת, לעתים קרובות נלווה התואר ἀββᾶς לנזירים פשוטים, בעיקר בגיל מבוגר. התואר היה נפוץ בקרב הנזירות הקדומה של ארץ ישראל, סוריה ומצרים. בארץ הופיע התואר ἀββᾶς בכתובות מהצפון עד לדרום, תמיד בהקשר לנזירים (Meimaris 1986: 235–239). לעומת זאת, התואר ἡγούμενος — הגמון, ניתן לרוב לראש מנזר, שבדרך כלל נשא את דרגת הכהונה πρεσβύτερος (Meimaris 1986:239–246).

בשתי השורות האחרונות מצוין תאריך כתיבת הכתובת. יש להניח כי תאריך הכתיבה היה סמוך לתאריך בניית המנזר. התאריך צוין בשתי שיטות: אינדיקציה ותאריך אזרחי. כמעט כל כתובת נוצרית ציינה אינדיקציה, שהיא שיטת תיארוך שנכנסה לשימוש במהלך המאה הד׳ לסה״נ, בזמן שלטונו של הקיסר קונסטנטינוס. התאריך האזרחי המופיע בכתובת מעורר, לכאורה, בעיה מסוימת; הכתובת נמצאה למרגלות תל אשדוד, וסביר להניח שהמניין הנקוב בה יהיה מניין העיר אשדוד. אלא שמניין זה, שהוא מניין גביניוס (57 לפסה״נ), אינו מתקבל

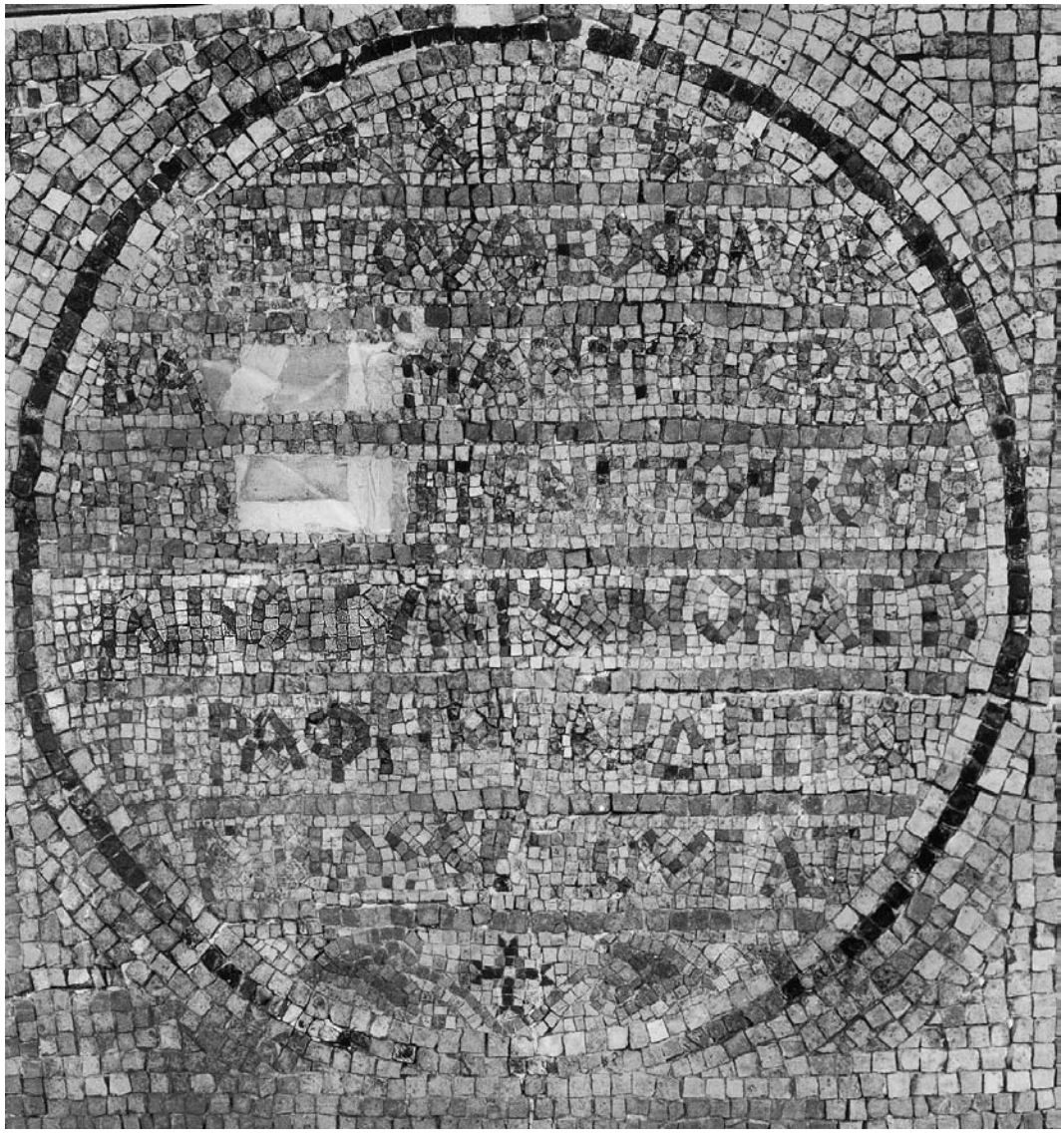

איור 1. כתובת הקדשה ביוונית מתל אשדוד.

על הדעת. אם נוסיף לו את 330 השנים המופיעות בכתובת, נקבל את שנת 273 לסה״נ, תאריך לא סביר לבניית מנזר. מה גם שבתקופה הרומית נשללו מהעיר אשדוד זכויותיה העירוניות והיא לא השתמשה במניין שלה. יוצא אפוא שהמניין המופיע בכתובת הוא של עיר סמוכה לה, כמו אשקלון, עזה או בית גוברין.

אשקלון השתמשה במניין הפומפיאני (61 לפסה״נ) עד למאה הז׳ לסה״נ; אם נוסיף למניין זה 330 שנים נקבל את שנת 269 לסה״נ, תאריך קדום מדי לבניית מנזרים. העיר עזה השתמשה גם כן במניין הפומפיאני. על כן, האפשרות האחרונה והסבירה ביותר היא המניין של בית גוברין — אלאוטרופוליס. בתקופה הביזנטית השתמשה עיר זו פעמים רבות במניין 200/201 לסה״נ, שהיא השנה שבה ביקר הקיסר ספטימיוס סוורוס בעיר. בעקבות הביקור הפכה העיר לבירת המחוז המנהלי, שכלל את כל אדומיאה בדרום ושטחים נרחבים נוספים (Avi-Yona 1966:159). אם אכן זה המניין שהשתמשו בו בכתובת זו, הרי שתאריך הקמת המנזר וכתיבת הכתובת הוא 200/201 + 330 = 530/531 לסה״נ. שנה זו מקבילה לאינדיקציה העשירית המוזכרת בכתובת.

הפניות

גודוביץ ש׳ כרך זה. שרידי מנזר למרגלות תל אשדוד.

Avi-Yona M. 1942. Abbreviations in Christian Inscriptions. *QDAP* 9:2.

Avi-Yona M. 1966. *The Holy Land from the Persians to the Arab Conquest (536 B.C to 640 A.D.): A Historical Geography.* Michigan.

Kaufman C.M. 1917. *Handbuch der altchristlichen Epigraphic*. Freiburg im breisgau.

Meimaris Y. 1986. *Sacred names, Saints and Officials in the Greek Inscriptions and Papyri, Pertaining to the Christian Church of Palestine*. Athens.

A Greek Inscription from Tel Ashdod

Vassilios Tzaferis

(Pp. 3*–5*)

In the salvage excavation conducted near Tel Ashdod (see Gudovitch, this volume) a mosaic floor was found with a seven-line Greek inscription (Fig. 1).

Translation:

Christ Son of Maria

In the time of the God beloved Abba Joannes, the priest and Hegumen, was done from

foundation the winepress together with the monastery. Written in month Desios 3, indiction 10, year 330.

This is a typical dedicatory inscription mentioning the construction of a winepress (ληνός) and monastery (μοναστήριον) at the time of an abbot probably named Ioannes. The inscription is in a circular medallion surrounded by a square frame. It extends across seven horizontal lines composed of red tesserae. The script is mostly oval, save several letters that are written in square script. The letters are symmetric and black. The inscription is written without errors except for the word Δέσιος, which is usually written as Δαίσιος. Sometimes it is written in the form that appears here.

The method used to abbreviate the words in this inscription is that which normally occurs in Christian-Byzantine epigraphy: the sign, the raised letter and the short diagonal line connected to the last letter of the shortened word.

The date of the inscription is noted in the two last lines. We can presume that the date when the inscription was written was close to that of the monastery's construction. Two methods are used to mark the date: an indiction and a civil date. The civil date appearing in the inscription seems to be somewhat problematic; the inscription was found at the foot of Tel Ashdod and it is reasonable to suppose that the reckoning specified on it would be according to the city of Ashdod. But, this reckoning, which is that of Galba (57 BCE), is unacceptable. If we add to it the 330 years that appear in the inscription, we receive a date of 273 CE, which is an unreasonable date for the construction of the monastery. What's more, Ashdod's rights as a city were revoked in the Roman period and its reckoning was no longer used. Therefore the reckoning that appears in the inscription must be that of a nearby city, such as Ashqelon, Gaza or Bet Guvrin.

Ashqelon used the Pompeian era (61 BCE) until the seventh century CE; if we add 330 years to this reckoning we get the year 269 CE, a date too early for the construction of the monastery. The city of Gaza also used the Pompeian era. Therefore the last possibility and the most reasonable one is the reckoning used in Bet Guvrin—Eleutheropolis. Many times in the Byzantine period this city used the 200/201 CE reckoning, which is the year when the emperor Septimius Severus visited the city. In the wake of his visit the city became the administrative district capital, which included all of Idumea in the south and other extensive areas. If this indeed is the reckoning that was used in the inscription, then the date for the construction of the monastery and the writing of the inscription is 200/201+330=530/531 CE. This year coincides with the tenth indiction mentioned in the inscription.

CAPTION TO ILLUSTRATION

Fig. 1. The dedicatory inscription from Tel Ashdod.